

NARAVOVARSTVENI PREMISLEK (MANIFEST) ZA NADALJNJA SKUPNA PRIZADEVANJA ZA OHRANJENO NARAVO IN VZDRŽNI RAZVOJ

NATURE CONSERVATION CONSIDERATIONS (MANIFESTO) FOR FURTHER JOINT EFFORTS FOR NATURE PRESERVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Zasnovala, zbrala in uredila
mag. Teo Hrvoje ORŠANIČ, mag. Janez RAKAR

UVOD

Ob častitljivi 100. letnici prvega javnega programa varstva narave na Slovenskem in ob vse izrazitejšem globalnem in lokalnem zmanjševanju ter siromašenju življenjskih prostorov za ohranjanje biotske raznolikosti, intenzivni rabi vseh naravnih virov ter ponekod že pretirani rabi naravnih vrednot smo pripravili skupen, nepolitičen, v bodočnost usmerjen Naravovarstveni premislek (manifest), katerega namen je obvestiti javnost o nekaterih prepotrebni ukrepih za ohranitev narave, snovalce in izvajalce okoljskih politik povezovati in usmerjati slovensko družbo k nujni enotni viziji nadaljnjega razvoja naravovarstva na Slovenskem, s ciljem takojšnjega ustavljanja povzročenih negativnih trendov v naravi.

Naravovarstveni premislek – manifest – ponujamo kot predlog usmeritev vsem prostorskim in družbenim odločevalcem za odločitve, izobraževalnim institucijam kot podlago za razvoj naravovarstvenega izobraževanja in kot podlago družbi za razvoj samokritičnega odnosa do narave.

Osnova manifesta je v sporočilu Spomenice, Registru naravne dediščine Slovenije, številnih spoznanjih in opažanjih (Naravovarstveni atlas), poročilih o stanju biotske pestrosti na svetovni ravni (IPBES – Medvladna platforma za okoljske politike, *World Wildlife Foundation*), evropski (poročila Evropske okoljske agencije) in državni ravni (Habitatna direktiva), programskih strateških usmeritvah (Nacionalni program varstva okolja z Nacionalnim programom varstva narave) in predpisih s področja ohranjanja narave. Analize in študije nedvoumno kažejo na pospešeno izgubljanje vrst in s tem hromljenje delovanja ekološkega omrežja, ki je podpora tudi našemu obstoju.

Vsi štirje glavni cilji, izpostavljeni v Spomenici pred stotimi leti (ustanovitev parkov, zavarovanje vrst in vzpostavitev varstvenih režimov, zavarovanje jam z nadzorom in ozaveščanje javnosti), so v veliki meri uresničeni, žal pa so učinki zaradi očitno neustrezne globalne okoljske politike in zato izgube naravnega okolja manjši od pričakovanih.

Bistvena razlika med razmerami ob nastanku Spomenice in manifesta je v pospešenem in izrazitem krčenju ter spreminjanju življenjskih prostorov in zmanjševanju biotske raznolikosti, tudi v povezavi z intenzivno rabo naravnih virov in onesnaževanjem, ter posledicah podnebnih sprememb. Razlika je tudi v obsežnosti zbirk podatkov o naravi, okolju in družbi, profesionalizaciji varstva narave in vpetosti v urejanje prostora, kompleksni zakonodaji in hitrem prenosu informacij na lokalni in globalni ravni, pestrosti nevladnih naravovarstvenih organizacij, obstoju številnih mednarodnih obvez s področja varstva biotske raznolikosti in okolja ter višji stopnji načelnega zavedanja slehernega posameznika o pomenu ohranjene narave za človeštvo. Kljub temu ostaja odnos do narave podrejen razvojnim interesom, stanje narave pa odgovornost družbe kot celote.

Kljub definicijskim razlikam med naravo in okoljem je njun vsakodnevni preplet in medsebojni vpliv neizogiben, zato v manifestu celovito naslavljamo razvoj družbe k zagotavljanju boljših pogojev za ohranjanje in obstoj narave.

Slovenija je v času nastanka manifesta članica Evropske skupnosti. Med članicami je prepoznana kot država z razmeroma veliko biotsko pestrostjo, s številnimi redkimi in ogroženimi oblikami življenja, s prostoživečimi vrstami velikih zveri in z enim največjih deležev Nature 2000 med članicami. Ta primerjalna prednost je hkrati tudi naloga Evropske skupnosti, da jo s spodbudami pomaga ohraniti.

Ob 100. letnici Spomenice ugotavljamo, da ni več nobenega dvoma:

- o pomenu ohranjene narave in okolja za zdravje, obstoj človeštva in vzdržen razvoj;
- da je odnos do narave in okolja rezultat doseženega družbenega dogovora, stanje v naravi pa kazalnik učinkovitosti tega dogovora;
- da potrebujemo nov družbeni dogovor, ki bo z ustreznim odnosom do narave, okolja in rabe naravnih virov zagotovil izboljševanje stanja v naravi in okolju;
- da sta nujna dialog med vsemi uporabniki prostora in prispevek vseh k izboljšanju stanja v naravi in okolju;
- da je treba »tek za denarjem«¹ zamenjati s »tekom za naravo«, ki je generacijski in tudi gospodarski izziv – tudi skozi sistem stimulacij,
- da je ohranjena biotska raznolikost temelj preživetja posledic podnebnih sprememb.

Nobenega dvoma ni več, da krepko zamujamo s pomembnimi odločitvami in spremembami na področju izboljšanja odnosa do narave.

NARAVOVARSTVENI PREMISLEK – MANIFEST

1. KREPITEV ZAVESTI O POMENU OHRANJANJA NARAVE IN POLITIKA

Osnovna podlaga vsem političnim odločitvam, ki so kakorkoli povezane z vplivom na okolje in naravo, morata biti zavedanje o omejenosti naravnih virov in predhodna »naravovarstvena in okoljska presoja sprejemljivosti«. V tem smislu je v postopkih potrebna jasna podpora najvišjega vodstva Evropske skupnosti in države.

Finančne tokove v državi je treba usmerjati v podporo trajnostnemu razvoju in ukrepom ohranjanja biotske raznolikosti, pri prometu in gospodarjenju z zemljišči v državni lasti pa prioriteto upoštevati naravovarstvena izhodišča.

2. MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

Z združitvijo vseh sektorjev, neposredno povezanih z aktivnostmi rabe naravnih virov (varstvo narave, kmetijstvo, gozdarstvo, vodarstvo, lovstvo, ribištvo, prostor), kadrovske ter finančno okrepiti sedanje Ministrstvo za okolje in prostor ter ga reorganizirati v Ministrstvo za naravne vire.

3. PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENIJE

Načrtovanje rabe prostora mora prednostno temeljiti na upoštevanju naravnih značilnosti prostora ter omejitev, ki jih pogojujejo naravni procesi. Ohranjen naravni prostor ter funkcionalni naravni procesi zagotavljajo »storitve«, ključne tako za obstoj človeka kot narave.

Posege v prostor se prednostno usmerja v naravovarstveno manj pomembna območja ter v degradirana in opuščena, predhodno že urbanizirana območja. Vse oblike infrastrukture, vključno z zeleno infrastrukturo, se načrtuje, upoštevajoč selitvene koridorje in druge ekološke zahteve tam prisotne narave.

Raba pogosto poplavljenih območij in območij intenzivne rečne dinamike se podreja naravnim procesom tako, da je zaradi njih najmanj gospodarske škode. Nova poselitev in infrastruktura se umikata tem območjem.

4. GOSPODARSKI RAZVOJ SLOVENIJE

Usmerjenost razvoja gospodarstva v brezogljičnost, cikličnost, obnovljivost in trajnost je razvojni imperativ, ki mora temeljiti na realnih in celovitih podatkih vpliva na okolje ter naravo. Vse oblike stimulacij gospodarstva morajo slediti omenjenim imperativom.

Gospodarstva brez neposredne ali posredne rabe naravnih virov ni, zato mora gospodarstvo odločanje temeljiti na:

- stimuliranju dobrih izkoristkov in majhne porabe naravnih virov, prostora in energije,
- obvezi gospodarstva k izvajanju naravovarstvenih ukrepov za omilitev in izboljšanje pogojev za obstoj biotske pestrosti.

Ohranjenost narave je osnovni temelj razvoja turizma, zato je dolžnost vseh njegovih akterjev, da skrbijo za ohranjenost narave in okolja.

4.1 ENERGETIKA

Vir energije brez okoljskega tveganja ne obstaja, zato mora energetika temeljiti na analizi:

- prostorskih možnosti s poudarkom na skrbi za naravo,
- potreb po energetski samooskrbi s poudarkom na varčevanju,
- in prednosti okoljsko najmanj obremenjujočih virov,
- družbene sprejemljivosti s poudarkom na podatkih in dialogu.

4.2 INFRASTRUKTURA IN URBANIZEM

Vsaka infrastruktura potrebuje prostor, zato mora njen razvoj temeljiti na:

- izogibanju naravovarstveno pomembnim območjem,
- prostorsko racionalnih rešitvah in izogibanju razpršeni poselitvi,
- omogočanju pretočnosti biotske pestrosti.

4.3 KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO

Kmetijstvo in gozdarstvo daleč najbolj vplivata na razmere za obstoj narave v svetu in tudi doma, saj obsegata kar dobrih 90 % ozemlja države, zato mora njun razvoj temeljiti na:

- prilagajanju naravnim procesom v prostoru in ne obratno,
- uvedbi javnega načrtovanja razvoja kmetijstva po vzoru gozdarstva, vodarstva, lovstva in ribištva,
- stimuliranju okolju najprijaznejših metod kmetovanja in gozdarstva,
- tem, da se na 10 % gozdne površine upošteva naravno staranje drevesnih vrst s podvojitvijo proizvodne dobe.

4.4 VODE

Delovanje vodnih ekosistemov je eden od temeljev preživetja živih organizmov. Upravljanje in raba morja, vodotokov, stoječih voda, podtalnice, mokrišč morata zagotavljati funkcionalnost raznolikih vodnih ekosistemov, zato je treba:

- zmanjševati onesnaženost voda,
- ohraniti naravno hidrologijo in hidromorfološko dinamiko zadnjih še naravnih delov vodotokov in morske ter jezerske obale in dna,
- renaturirati degradirane vodotoke,
- zagotoviti prehodnost vodotokov za vodne organizme,
- zagotoviti in ohraniti poplavne površine s prilagojeno rabo, da se izognemo škodi na lastnini.

5. NENEHNA SKRB ZA CELOVITOST NARAVOVARSTVENO POMEMBNIH PODATKOV

Kakovost vsakega odločanja temelji na kakovosti podatkov. Država je dolžna za potrebe kakovostnega odločanja priskrbeti celostne in kakovostne podatke o naravi in okolju ter jih pri odločanju tudi upoštevati.

Ob državnih poročanjih o stanju narave v državi so s podatki in z mnenji dolžne sodelovati vse javne in nevladne organizacije s statusom društva, ki delujejo v javnem interesu.

6. SOOČANJE Z NOVIMI VRSTAMI

Spremembe v okolju, v povezavi z vse intenzivnejšimi transportnimi trgovskimi potmi, prinašajo od vsepovsod v prostor številne vrste, od katerih se nekatere v novem prostoru uspešno širijo na škodo avtohtonih.

Za uspešno odstranjevanje takšnih invazivnih novodobnih vrst so bistvenega pomena preventivni ukrepi, pravočasno odkritje in odstranitev. S preventivnimi ukrepi, med katere spada preprečevanje trgovanja s potencialno invazivnimi vrstami, pravočasno preprečimo prenašanje potencialno invazivnih vrst, zato sta tovrstno izobraževanje in uvajanje ustreznih praks v vsakdanje delo najboljši rešitvi za bodočnost.

7. KREPITEV POKLICNEGA NARAVOVARSTVA

Varstvo narave je lahko strokovno in uspešno le ob zadostni profesionalizaciji, samostojnosti in neodvisnosti. Nemudoma je treba kadrovsko izdatno okrepiti celotno področje varstva narave v državi, še posebej Zavod RS za varstvo narave.

Poklicno naravovarstvo mora skozi razvoj naravovarstvene stroke in poenotenja stališč dajati jasne usmeritve družbi.

8. KREPITEV NEVLADNEGA NARAVOVARSTVA

Spomenica je nastala v Muzejskem društvu, torej v nevladni organizaciji, in je dokaz o vlogi in pomenu nevladnih organizacij. Nevladne naravovarstvene organizacije so vseskozi pomembno gibalno naravovarstva, saj združujejo zainteresirano laično in strokovno javnost s ciljem izobraževanja članstva in družbe o posameznih segmentih biotske pestrosti ali pa za naravovarstvena vprašanja. Skladno s predpisi vstopajo v postopke, povezane z varstvom narave. Vsekakor je država dolžna upoštevati delo naravovarstvenih nevladnih organizacij, še posebej pri sprejemanju državnih prostorskih načrtov in strategij.

Nevladne organizacije povezane z varstvom narave in s statusom društva v javnem interesu bi morale ob obdobjnih poročanjih o stanju ohranjenosti naše narave dati na razpolago svoje zbirke podatkov.

9. ZAVAROVANA OBMOČJA

Zavarovana območja – naravni parki – predstavljajo enega najpomembnejših stebrov varstva narave. Usmeritev zavarovanih območij mora biti jasna – sodelovanje z lokalnimi skupnostmi pri uresničevanju varstvenih ciljev, podpora učinkovitim parkovnim, naravovarstvenim in okoljskim praksam ter razvoj naravovarstvene misli.

Vsekakor imajo območja, kot so Gorjanci s Kostanjevico na Krki, Pohorje, dolina Dragone, Kraški rob, Notranjski »trikotnik« ..., vse lastnosti za vzpostavitev zavarovanega območja.

Zavarovana območja imenujemo »parki«, kar je povzeto po ameriškem vzoru z drugačno genezo. Smiselno bi bilo poiskati ustrežnejšo opisno besedo za zavarovana območja.

10. NARAVOVARSTVENI NADZOR

Možnost vzpostavitve in izvajanja naravovarstvenega nadzora na zavarovanih območjih je na voljo od leta 1999, in sicer za zavarovana območja z vzpostavljenim upravljavcem. Upošteva se stanje naravnih vrednot zunaj zavarovanih območij ni nobenega dvoma, da je trebs naravovarstveni nadzor čim prej vzpostaviti na območju celotne države.

11. NARAVOVARSTVENO IZOBRAŽEVANJE

Osnove varstva narave in okolja morajo postati obvezen predmet v vseh programih izobraževanja.

Razvoj in profesionalizacija varstva narave vse bolj kažeta potrebo po vzpostavitvi inštituta za varstvo narave, katerega osnovna naloga bi bila izvedba aplikativnih naravovarstvenih raziskav.

12. KREPITEV KOMUNIKACIJE IN PROMOCIJE NARAVOVARSTVA

Komunikacija je v naravovarstvu enakovredna veja stroke. Veščine komuniciranja z javnostjo in med naravovarstveniki so ključnega pomena za sprejemanje naravovarstva v javnosti. Pri komunikaciji je treba, ob merjenju učinkov, uporabljati najsodobnejše metode in orodja ciljnega komuniciranja z namenom izboljšanja odnosa družbe do narave. Ustrezna in ciljna interpretacija narave – z dušo – je ključni člen naravovarstvene komunikacije.

ZAKLJUČNA MISEL

Z naravovarstvenim premislekom – manifestom – želimo prispevati k boljšemu družbenemu dogovoru v korist ohranjanja narave, to je boljšo usklajenost našega bivanja in delovanja z bivanjem naših rastlinskih in živalskih sopotnikov ter učinkovitejše ohranjanje naravnih procesov in pojavov ter našega življenjskega okolja.

Brez ustreznega upoštevanja bomo naravo izgubili, zato pa tudi sebe.

Danes človek zmore več, kot sme, zato je spoštovanje narave in prizadevanj za njeno ohranitev univerzalna naloga vseh. Manifest je povabilo vsem h kreiranju edine prave poti v bodočnost – naravi prijazne poti.

Pri oblikovanju besedila manifesta so s predlogi sodelovali predvsem številni sodelavci Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave in Javnega zavoda Triglavski narodni park.

mag. Teo Hrvoje ORŠANIČ, direktor
Zavod RS za varstvo narave
Tobačna 5
1000 Ljubljana
hto@zrsvn.si

mag. Janez RAKAR
direktor Javnega zavoda Triglavski narodni park v obdobju 2017–2020